

Historie Noorderbegraafplaats Assen

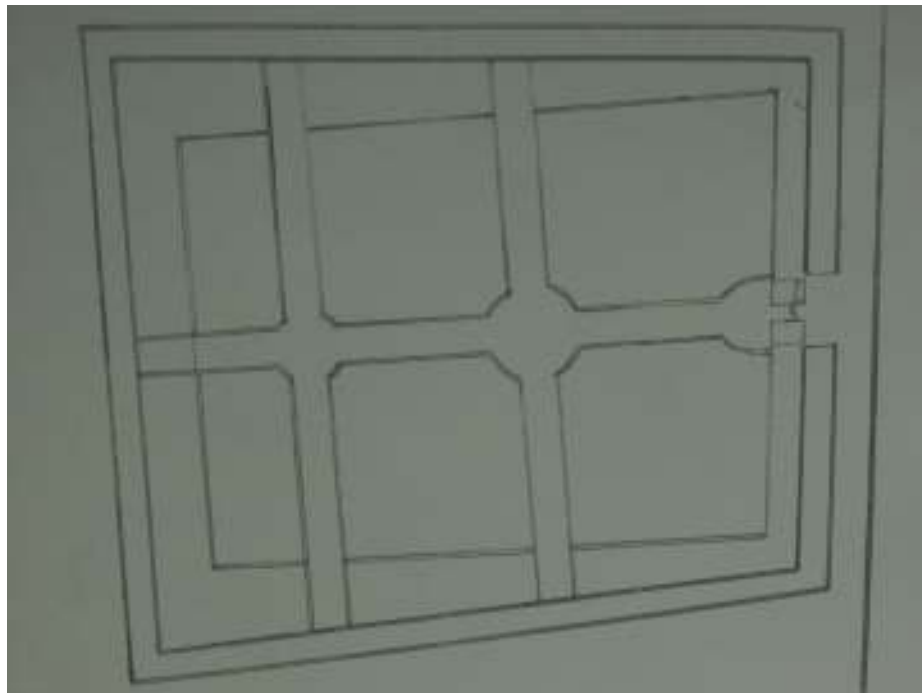

De ingang van de begraafplaats met op de voorgrond het toegangshek uit 1859.

Aanleg en gebruik.

In het jaar 1818 nemen burgemeester en raad van Assen het besluit een nieuwe begraafplaats te stichten. Als locatie wordt de noordoostelijke hoek van het Asserbos gekozen. Het bos is al eigendom van de gemeente en de plek ligt op een flinke afstand van de toenmalige bebouwing. Bij het maken van een plan van aanleg wordt de begraafplaats in de Duitse plaats Aurich als voorbeeld genomen. Uit deze periode zijn een aantal plattegronden bewaard gebleven. Na een aantal voorbereidingen wordt in 1822 de Noorderbegraafplaats aangelegd. In vergelijking met de eerste ontwerpen is de uiteindelijke aanleg sober te noemen. De in eerste instantie geplande stenen toegangspoort met doodgraverswoning wordt niet gerealiseerd. Een houten toegangshek aan de oostzijde komt er voor in de plaats. De begraafplaats moge naar de huidige situatie erg klein zijn. Maar in 1822 heeft Assen slechts rond de 1450 inwoners.

De toenmalige indeling in zes rechthoekige vakken is met name aan de zuidzijde in 1944 enigszins gewijzigd. Maar ook nu is de oorspronkelijke aanleg nog goed zichtbaar.

Een van de oudste kaartjes van de Noorderbegraafplaats wat bewaard is gebleven. Het kerkhofterrein is asymmetrisch. Rechts het Kerkhofslaantje. De perkindeling is conform dit plan uitgevoerd en nu nog goed te herkennen. Het op de kaart getekende toegangspoortje is niet uitgevoerd.

In 1823 worden de eerste Assenaren er begraven. Men begint met de voorste drie perken. Rechts vooraan ligt perk 1, bestemd voor koopgraven. Links vooraan liggen de perken 4 en 5 bestemd voor huur- of armengraven. Later worden de andere perken in gebruik genomen waarbij perk 3 ook in koop wordt uitgegeven. Daarmee kan gesteld worden dat 1/3 van de begraafplaats bestaat uit koopgraven. Het aantal mensen dat in de koopgraven wordt begraven is echter aanzienlijk minder dan 1/3 van het totaal aantal mensen dat hier wordt begraven. Dat blijkt uit de grafboeken. Daaruit kan men afleiden dat al in de 19^e eeuw regelmatig delen van de perken 2,4,5 en 6 moeten zijn geruimd.

Historisch overzicht 1823-heden.

1859 Vervanging van het houten toegangshek door een gietijzeren hek, gegoten door de ijzergieterij Nering Bögel uit Deventer.

Na een cholera-epidemie in 1872 wordt er een wet aanvaard met de bepaling dat op alle begraafplaatsen een baarhuisje moet komen voor 1 mei 1874. Zo ook op de Noorder. Dit wordt een houten uitvoering met een stenen fundament.

1881 Enige wijzigingen worden aangebracht in de aanleg, waarbij met name aan de randen extra graven kunnen worden uitgegeven.

1892 De Zuiderbegraafplaats wordt in gebruik genomen. Op de Noorderbegraafplaats neemt het begraven sterk af.

1944 De sterk vervallen perken 2,4,5 en 6 worden grotendeels geruimd. Van de oorspronkelijke grafmonumenten blijven er nog vijf over.

Tuinarchitect J. Vroom maakt een nieuw ontwerp voor met name het zuidelijk deel van de begraafplaats. Het middenpad en de belangrijkste zijpaden die de perken van elkaar scheiden worden daarbij gehandhaafd. Om het hele terrein worden beuken geplant.

Vanaf de ingang gezien ligt perk 1 rechts vooraan. Dit is het oudst bewaarde gedeelte van de begraafplaats. Waarin veel Asser en Drentse notabelen uit de negentiende eeuw liggen begraven.

Vanaf 1945 worden in perk 4 de graven in koop uitgegeven. Daarna volgen de perken 2 (1947), 6 (1951) en perk 5 (1952). Perk 6 is bestemd voor huurgraven.

In de vijftiger en zestiger jaren worden nabestaanden van de graven in de perken 1 en 3 aangeschreven met de vraag of de grafmonumenten verwijderd mogen worden. Daardoor ontstaan er met name in perk 1 tussen de monumenten die blijven, grasveldjes. In een aanzienlijk aantal gevallen worden de oorspronkelijk op een hek bevestigde grafborden na verwijdering van het hek op een paaltje aangebracht.

1953 Bouw van een nieuw 'baarhuisje' daar het oude baarhuisje in april 1943 door storm was vernield.

1991 Beperkte restauratie van een aantal graven.

1991 Het toegangshek en twee grafmonumenten worden op de monumentenlijst geplaatst. Het betreft de volgende objecten:

* het toegangshek uit 1859 van de Deventer ijzergieterij Nering Bögel.

* het monument Servatius/Van Bulderen uit 1860 van de Haagse ijzergieterij Enthoven.

* het monument Brumsteede uit 1878 van de Asser IJzergieterij.

2007 De Gemeente Assen komt met een beleidsplan waarbij de Noorderbegraafplaats een functie krijgt als herdenkingspark. Daarin staat een lijst van 53 historische graven die moeten worden behouden.

2014 Oprichting van de Stichting Noorderbegraafplaats Assen (SNBA). Vanaf dat jaar worden door vrijwilligers herstelwerkzaamheden uitgevoerd.

Het hele zuidelijke deel van de begraafplaats, uitgegeven vanaf 1945, heeft een uitgesproken vijftiger jaren aanblik. Karakteristiek is de eenvormigheid. Door de gemeentelijke regelgeving waren uitzonderlijke monumenten niet meer toegestaan. Voor de vele (directe) nabestaanden belangrijk. Maar de toerist vindt dit deel begrijpelijkerwijze minder interessant. Als exponent van die periode heeft dit deel van de begraafplaats toch een zekere historische waarde.

Beleid van de gemeente Assen.

In 2007 is door de gemeente Assen een nieuw beleidsplan vastgesteld. Dat gebeurde nadat in 1991 landelijk een nieuwe wet op de lijkbezorging was vastgesteld en een aantal aanvullende wetswijzigingen in aantocht waren.

Voor de Noorderbegraafplaats werd in het beleidsplan vastgesteld dat deze op termijn voor begraven gesloten wordt verklaard. Bijzetting in bestaande graven is nog mogelijk.

Daarna heeft de gemeente voor de toekomst een belangrijke doelstelling geformuleerd: “De gemeente wil de begraafplaats een parkfunctie toekennen met als thema: “Het zichtbaar houden van de Asser historie.”

Concreet wordt dit uitgewerkt in een aantal beleidspunten waarin o.m. staat:

- Door de hoge grondwaterstand is het niet mogelijk de begraafplaats nog als zodanig in stand te houden voor gebruik. Dit omdat de kosten niet opwegen tegen de opbrengst van nieuwe grafrechten,
- Van de 1067 geregistreerde graven hebben er 53 een bijzondere, monumentale betekenis die de gemeente wil bewaren voor het nageslacht. Als van die 53 er geen rechthebbenden meer zijn neemt de gemeente het onderhoud daarvan over,
- De overige monumenten wil de gemeente gecontroleerd laten vervallen en als er geen rechthebbenden meer zijn op termijn laten verdwijnen,
- Als de begraafplaats een parkfunctie krijgt zal de beplanting wat aangepast moeten worden. Het jaarlijkse onderhoud zal dan onder het beheer vallen van het beheers product Parken en plantsoenen in plaats van de opbrengsten van begraafplaats De Boskamp,
- Er moet aandacht zijn voor de minder algemene natuurwaarden zoals de aanwezigheid van de Alpenwatersalamander. Bij de herinrichting van de begraafplaats behoudt de gemeente deze leefomstandigheden,
- Met moderne communicatiemiddelen of een informatieve info zuil moeten de bezoekers achtergrondinformatie kunnen vinden.

De begraafplaats als park.

Het terrein van Noorderbegraafplaats was oorspronkelijk een deel van het Asser Bos. Bij de aanleg is een groot deel van de aanwezige bomen gekapt. Maar niet alle. Rechts achter in perk 3 staat een monumentale eik die ruim twee eeuwen oud is. Dit is nu nog de enige boom die er al stond voor de aanleg in 1822.

Van de begraafplaats is de indeling van het rechter gedeelte nog vrijwel oorspronkelijk. Het bestaat uit drie vakken. Het deel rechts voor is het oudst. Hier liggen veel belangrijke Asser en Drentse families begraven die met name in de eerste helft van de 19e eeuw toonaangevend waren. Dit geldt ook het derde vak rechts achter, al dateren de meeste grafmonumenten hier uit de tweede helft van de 19e eeuw. In het middenvak (perk 2) en in het gehele zuidelijke deel worden in deze periode de minder gegoeden begraven. Door ruiming in 1944 is van deze armengraven weinig meer over. In 1944 heeft het zuidelijke deel onder leiding van tuinarchitect Jan Vroom een andere aanleg gekregen. Dat is heel goed te zien aan het eerste perk links voor, met het plaatsen van graven rond een halve cirkel.

Als men nu door het net opgeknapte toegangshek de begraafplaats opwandelt ziet het er keurig onderhouden uit. Dat was in 2013 zeker niet het geval.

De oorspronkelijk met fijn grind of gravel aangelegde paden waren voor een groot deel met gras overwoekerd en regelmatig zeer drassig. Het achterste deel van het middenpad alsook de tussenpaden waren vaak slecht begaanbaar. Dat schrok bezoekers/ toeristen af.

Gelukkig is de situatie in de afgelopen jaren behoorlijk verbeterd. De Gemeente Assen heeft in 2015 na de aanleg van drainage het middenpad opnieuw laten verhard. Daarnaast is door de vrijwilligers van de Stichting Noorderbegraafplaats Assen het klein groen flink aangepakt. Door een schenking zijn in 2016 een zestal zogenaamde Zocherbanken geplaatst. De begraafplaats ziet er daardoor meer aangekleed en verzorgd uit.

De begraafplaats in de lente. De hekken op de voorgrond zijn inmiddels opnieuw geschilderd.

Verspreid over de begraafplaats staan een aantal bomen. Een Japanse sierkers, enkele malussen en krentenbomen geven in het voorjaar door de bloesem wat fleur. Er waren er meer. Maar een aanzienlijk aantal daarvan heeft in de achterliggende jaren het loodje gelegd. Verschillende essen waren getroffen door de essentaksterfte; deze zijn in 2016/17 gekapt. Als vervanging zijn eind 2016 twee treurbeuken geplant. In 2017 is aan weerszijden van het middenpad een rij berken neergezet. Om de begraafplaats heen staan beuken. Daarvan zijn een aantal eveneens vervangen door nieuwe exemplaren.

Tenslotte komen we een aantal struiken tegen, met name rododendrons. Deze zijn deels zeer groot en hebben een bepaalde monumentaliteit. Ze bloeien in het voorjaar prachtig. In het voorjaar van 2017 zijn verschillende struiken op de begraafplaats geplant. Deze waren afkomstig uit de tuinen van woningen die werden gesloopt. In 2016 is in samenwerking met de Gemeente Assen een groenplan opgesteld. In de komende jaren zal volgens dit plan gewerkt worden aan de verdere aankleding met bomen en struiken. Ook zullen de oorspronkelijke dwarspaden worden verhard om de 19^e eeuwse padenstructuur van de begraafplaats te accentueren.

Door het aanplanten van ondermeer deze skimmia uit de tuin van een reeds gesloopte woning, wordt de begraafplaats een stukje meer park.

Grafmonumenten

De zerken.

De oudste en ook voor de Asser historie belangrijke zerken liggen rechts vooraan in perk 1 en een deel achter in perk 3. De kwaliteit van de stenen is zeer verschillend. Daar de zerken een natuurproduct zijn worden na verloop van tijd de zwakke plekken zichtbaar. Een aantal zerken is gescheurd of door onvoldoende steun in meerdere stukken gebroken. Ook is een deel wat naar beneden gezakt. Dat is meestal een gevolg van ijsvorming op de randen. Gaat dit proces verder dan is de kans op breken zeer groot. Een groot deel van de zerken is inmiddels schoongemaakt en beletterd. Een deel is nog niet aangepakt en daardoor soms slecht leesbaar. De 19^e eeuwse stenen grafmonumenten betreffen vaak liggende zerken. Grote staande monumenten, zoals die in Noord Nederland op verschillende andere begraafplaatsen te zien zijn, vindt men hier niet. De enige uitzondering is het graf Van Druten in perk 3: een staand monument met afgeknotte zuil. De vele liggende zerken bepalen in belangrijke mate het karakter van de Noorderbegraafplaats. Mogelijk vond de Drentse en Asser elite in het begin van de negentiende eeuw het ongepast zich in de grafcultuur sterk te profileren. De rijkst uitgevoerde zerk is die van gouverneur Petrus Hofstede. Maar hij stond dan ook bestuurlijk aan de top.

De rijkst beeldhouwde zerk met veel doodssymboliek is die van gouverneur Petrus Hofstede en zijn vrouw Suzanna Christina Kymmell. Het is ook een van de oudste zerken van de begraafplaats.

Op veel zerken wordt de titulatuur en soms het beroep van de overledene vermeld. Daaruit valt goed af te leiden dat Assen zowel bestuurlijk als juridisch het centrum van Drenthe is. Onder de hooggeplaatste Drenten die hier begraven liggen bevinden zich twee gouverneurs, een gouverneursweduwe, een Commissaris des Konings en twaalf burgemeesters. Verder vele juristen die werkzaam waren in het Provinciaal Gerechtshof. En tenslotte veel mensen van de Drentse landadel.

Tussen alle zerken van hooggeplaatste Asser en Drentse Heeren liggen ook zelfstandigen en wat minder gegoeden. Op de foto de bijzondere zerk van Johanna Elisabeth van den Berg.

Het stenen archief vertoont nogal wat hiaten omdat door het ruimingsbeleid van de gemeente een flink aantal van de liggende zerken is verdwenen. Daardoor zijn de graven van een aantal belangrijke families, zoals de families Kniphorst en Tonckens, helaas niet meer zichtbaar. Een aantal graven was al voor 2014 opgeknapt. In 1992 heeft de gemeente Assen een aantal zerken van nieuw ondersteunend metselwerk voorzien. In 2009 is het graf van de bekende Darwinist Hartogh Heys van Zouteveen geheel gerestaureerd en de steen gelijmd. Tenslotte heeft de stichting van de familie Gratama een serie zerken van familieleden opgeknapt. Hoewel maar klein in aantal zijn vijf staande steles bewaard gebleven. In perk 2 staan er bijvoorbeeld twee; een restant van een perk wat vrijwel geheel is geruimd.

De naoorlogse graven in het noordelijke middenvak en het hele zuidelijke gedeelte van de begraafplaats zijn historisch gezien veel minder interessant, al zijn er enkele uitzonderingen. Meestal betreft het hier een staande steen aan het hoofdeinde met een vlak gedeelte aan de voorzijde waarin grind of tegeltjes binnen hardstenen banden. De staat van deze graven is zeer wisselend. Een klein aantal graven wordt nog steeds door de familie goed onderhouden. De rest: afhankelijk van de kwaliteit van het materiaal is het verval ver of minder ver voortgeschreden. Het grootste deel van de begraafplaats heeft daarmee duidelijk een vijftiger jaren karakter. De eentonigheid van deze velden is een gevolg van de strakke regelgeving. Heel goed vergelijkbaar met de stadswijken uit dezelfde periode. Toch heeft dit deel een zekere waarde, omdat het geheel uit die tijd dateert.

*Op de begraafplaats
zijn maar drie gedichten
te vinden.*

*In 2017 is deze tekst
weer leesbaar
gemaakt.*

Ijzeren monumenten.

In dit onderdeel gaat het vooral over de ijzeren hekken en een viertal gietijzeren grafplaten. Zowel in het vak rechts voor als achter staan een aanzienlijk aantal ijzeren hekken. Er is verschil in monumentaliteit, al zijn de meeste types ook op andere begraafplaatsen te vinden en dus niet zeldzaam. Maar we moeten wel stellen dat ook de courante hekken heel belangrijk zijn voor het ensemble.

*De meeste hekken
staan achter op de
begraafplaats in perk
3. De oorzaak
is gelegen in het feit dat
juist ten tijde van het
gebruik van dit perk
hekken in de mode
waren. Dat was van
1870-1920.*

Het ijzerwerk van deze hekken is meestal in smederijen gemaakt. Palen, pijlpunten en diverse andere ornamenten zijn gemaakt van gietijzer. Heel opvallend is het feit dat de kwaliteit van het vroege 19e eeuwse ijzerwerk beter is dan het ijzer van de latere hekken.

Veel hekken waren in 2013 sterk gecorrodeerd. Inmiddels zijn alle hekken geleverd. Daarmee moet wel de aantekening gemaakt worden dat de hekken die het eerst geschilderd zijn (in 2014) met de nu aanwezige kennis opnieuw worden aangepakt.

Circa zestig hekken zijn in de afgelopen decennia verdwenen. Een deel daarvan is geheel of gedeeltelijk terug gevonden in het baarhuisje en op de gemeentewerf. Ook een twintigtal losse grafborden lag overal verspreid op de begraafplaats. Door herplaatsing van de teruggevonden hekken en aankoop van elders zijn een aantal van deze borden weer aan een hek opgehangen.

Op de begraafplaats bevinden zich vier gietijzeren grafzerken. Dit zijn werkstukken van de nu niet meer bestaande Asser IJzergieterij. In de 19^e eeuw was dit de grootste werkgever van de stad. Daarvan is de gietijzeren grafplaat uit 1879 van de familie van Dalen in perk 1 het belangrijkste.

Graftrommels.

Op vele begraafplaatsen, vooral in Noord Nederland waren in het begin van de twintigste eeuw veel graftrommels aanwezig. Een zeer groot aantal is echter verloren gegaan. De Noorderbegraafplaats maakt daarop geen uitzondering. In 2014 waren nog twee graftrommels aanwezig. De ene graftrommel kwam uit de naoorlogse periode en bevatte nog een paar kunstbloemen. Van de andere was nog maar een restant van de trommel zelf aanwezig, de inhoud was verdwenen. IJzeren ogen in het beton en oude foto's gaven aan dat ook hier meerdere trommels zijn geweest. Door aankoop van elders en een schenking zijn er nu vier trommels te zien. Het ligt in de bedoeling op korte termijn dit aantal nog uit te breiden.

In de winterperiode worden de meeste trommels in het baarhuisje opgeslagen.

De rijksmonumenten.

Het toegangshek.

Dit hek uit 1859 is gemaakt door ijzergieterij Nering Bögel uit Deventer. Dit type hek is op meerdere begraafplaatsen aanwezig. Er is echter verschil in uitvoering. In de afgelopen dertig jaar is het Asser toegangshek twee maal opgeknapt. Bij de laatste restauratie zijn ontbrekende delen bijgemaakt. Het geheel is daarna van een groene coating voorzien. De in het verleden gemaakte fout, waar bij de plaatsing de voorzijde achterzijde werd, is bij de laatste opknapbeurt niet gecorrigeerd. In 2015 hebben vrijwilligers van de SNBA na overleg met de gemeente en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed het hek weer zwart geleverd met zilveren accenten.

Een detail van het toegangshek met diverse symbolische voorstellingen. Dergelijke hekken komen op meer begraafplaatsen voor. Maar qua uitvoering zijn er verschillen.

Het monument Servatius/ Van Bulderen.

Dit grafmonument is opgericht in 1860/61 voor Gerard Pieter Servatius, die in 1860 overleed. Nadien zijn andere familieleden in de grafkelder bijgezet. Het monument is gemaakt door de bekende gieterij Enthoven uit 's Gravenhage. De meeste gietijzeren grafmonumenten in Noord Nederland zijn afkomstig van de Deventer gieter Nering Bögel. Maar ook Enthoven heeft in de noordelijke provincies wel funerair ijzerwerk geleverd, waarvan dit een heel belangrijk voorbeeld is. Het bestaande ijzerwerk is redelijk goed geleverd. Maar de onderlinge verbindingen tussen de onderdelen zijn provisorisch vastgezet. De liggers aan de onderzijde van de neo-gotische hekken zijn door roest zover aangetast, dat het zijn ondersteunende functie heeft verloren. Daardoor ontbreken er door breuk verschillende gietijzeren onderdelen.

De twee rijksmonumenten. Links het monument Servatius/ Van Bulderen wat nog redelijk compleet is. Rechts het monument Brumsteede wat door de verdwijning van het omringende hek en het tentdak er momenteel onttakeld bij staat.

Het monument Brumsteede.

Dit grotendeels van gietijzer vervaardigde neo-gotische grafteken zal kort na 1879 geplaatst zijn. Het gietijzeren monument is een bijzonder werkstuk van de Asser IJzer- en Metaalgieterij. De waardering voor dit monument is erg groot. Een dergelijke in ijzer uitgevoerd, rijk versierd en aan de bouwstijl van de tijd van ontstaan refererend grafmonument voor de betere stand is bovendien schaars geworden, waardoor het een grote zeldzaamheidswaarde heeft. Temeer omdat dit in complete staat het grootste neo-gotische gietijzeren grafmonument van ons land is. Mensen uit geheel Nederland komen zelfs apart voor dit bijzondere monument naar de Noorderbegraafplaats.

Het monument Brumsteede is er slecht aan toe. Het mag dan -afgezien van de eerder genoemde hekken- twintig jaar geleden goed in de verf zijn gezet. Maar de roestvorming gaat gewoon verder daar het water vanaf de bovenzijde in de holle binnenruimtes komt. De inwatering heeft de vier kolommen, waarop het baldakijn rust, daardoor zwaar beschadigd. De hekken, die voor het overgrote deel nog compleet zijn, staan in het baarhuisje omdat er onvoldoende fondsen waren deze te herplaatsen. Verder zijn verschillende onderdelen –met name de doodslamp, die als bekroning op de spits van het dak stond- spoorloos verdwenen. Zoals het er nu naar lijkt zal de Gemeente Assen dit monument in 2018 /19 geheel laten restaureren in de oorspronkelijke staat.

Op de linker foto uit 1957 is het monument Brumsteede nog in volle glorie te zien. Op de rechter foto de huidige staat. Gelukkig zijn veel onderdelen –circa 70%- in het baarhuisje opgeslagen.